

RIIGIKOHUS
ÕIGUSTEABE OSAKOND

**Ajakirjandusvabaduse ja eraelu puutumatuse tasakaal
Euroopa Inimõiguste Kohtu praktikas**

Kohtupraktika analüüs

Eve Rohtmets
Kohtupraktika analüütik

Tartu
Märts 2014

Sisukord

Sissejuhatus	3
1. Analüüsi eesmärk	4
2. Õiguslik taust.....	4
3. Üldised põhimõtted	5
3.1. Ajakirjanduse roll ja ajakirjandusvabadus	5
3.2. Sõnavabaduse piirangud	6
3.3. Tingimus „demokraatlikus ühiskonnas vajalik”	7
4. Ajakirjandusvabaduse ja eraelu puutumatus tasakaalustamine	8
4.1. Kaalumise lähtekoht	8
4.2. Kaalumise kriteeriumid.....	8
4.1.1. Panus üldist huvi pakkuvasse debatti	9
4.1.2. Puudutatud isiku tunnus ja avaldatud materjali teema	10
4.1.3. Puudutatud isiku varasem käitumine.....	11
4.1.4. Teabe hankimise viis ja teabe tõele vastavus	12
4.1.5. Avaldatud materjali sisu, vorm ja tagajärjed.....	13
4.1.6. Mõistetud karistuse raskus	15
4.3. Näiteid EIK järeldest.....	16
Kokkuvõte	17

Sissejuhatus

Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni¹ (edaspidi EIÕK või konventsioon) artikli 10 kohaselt on igal inimesel õigus sõnavabadusele. See õigus kätkeb vabadust oma arvamusele ning vabadust saada ja levitada teavet ja mõtteid ilma ametivõimude sekkumiseta ja sõltumata riigipiiridest. Seega kaitseb artikkel 10 väljendusvabadust² ja teabevabadust.

Eesti Vabariigi põhiseaduse (PS) § 45 sätestab igaühe õiguse vabalt levitada ideid, arvamusi, veendumusi ja muud informatsiooni nii sõnas, trükis, pildis kui ka muul viisil. Ka EIÕK järelevalveorganite tõlgenduses hõlmab sõnavabadus igasugust väljendusvormi. See võib olla esitatud nii suulises sõnas ehk kõnes kui ka kirjas, pildis, filmis, helis, kujundis, teos või tegevuses või muus vormis, millega esitatakse ideid, arvamusi ja informatsiooni või väljendatakse hoiakuid.³

Euroopa Inimõiguste Kohtu (EIK) praktikas on sõnavabadusel demokraatia toimimise eelduse ja alusena äärmiselt oluline roll. Eesti põhiseaduse kontekstis on rõhutatud, et sõnavabadus on tähtis eeldus ja tingimus ka mitme muu õiguse ja vabaduse sisuliseks ja asjakohaseks toimimiseks ja kaitseks, näiteks valimisõiguse, mõtte-, süüme- ja ühinemisvabaduse, informatsioonilise enesemääramise ja privaatsuse, loomevabaduse jmt õiguste ning vabaduste kasutamisel. Samuti seda, et väljendusvabadust tuleb sisustada Euroopa kultuuri- ja õigusruumis tunnustatud demokraatiaarusaamade ja -praktika valguses.⁴

Eesti põhiseadusesse EIÕK eeskujul kirjutatud demokraatlikus ühiskonnas vajalikkuse kriteeriumiga seoses on ka Robert Alexy märkinud: „Muidugi ei ole paljas tõsiasi, et Eesti põhiseadus on selle stereotüüpse väljendi Euroopa inimõiguste konventsioonist üle võtnud, piisavaks põhjuseks, et kanda Eesti põhiseadusse üle ka sellele väljendile Euroopa inimõiguste konventsiooni ja Euroopa Inimõiguste Kohtu poolt antud tõlgendus, kuid selle klausli interpretatsioon Eesti kontekstis peaks siiski vähemalt algama pilguheiduga euroopalikule tõlgendusele.”⁵

EIK on oma praktikas sõnastanud hulga põhimõtteid, millest on abi põhiõiguse riive proportsionaalsuse hindamisel. Õiguskirjanduses on leitud, et „[i]nimõiguste kohtu praktikast on suurim abi viimase küsimuse – mõõdukuse – üle otsustamisel. Mõõdukuse üle otsustamiseks kaalutakse väärtusi ja sisuliste mõõdupuude puudumise tõttu pakub inimõiguste kohtu praktika väärtuslikke pretsedente.”⁶ 2012. aasta veebruaris tegi EIK

¹ Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni (Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms) sünonüümina kasutatakse sageli nimetust *Euroopa inimõiguste konventsioon* (EIÕK). – RT II 1996, 11/12, 34; 2010, 14, 54.

² EIÕK eestikeelses tekstis on kasutatud terminit „sõnavabadus”, mis aga on keeleliselt ja sisult kitsam kui EIÕK inglisi- ja prantsuskeelsed vasted. Terminoloogilise tausta kohta vt Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. 3., täiendatud väljaanne, Tallinn 2012. PS § 45, p 3. Arvutivõrgus: <http://www.pohiseadus.ee>

³ Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. PS § 45, p 9.

⁴ Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. PS § 45, p 5.

⁵ R. Alexy. Põhiõigused Eesti põhiseaduses. – *Juridica* eriväljaanne 2001, lk 39. Vt samas ka selle kriteeriumi võrdlevat käsitlust PS ja EIÕK kontekstis.

⁶ H. Vallikivi. Põhiõiguste ja -vabaduste piiramise alused. - *Inimõigused ja nende kaitse Euroopas*. Koost. U. Lõhmus. Tartu, 2003, lk 205.

suurkoda kohtuasjades Axel Springer AG vs. Saksamaa⁷ ja Von Hannover vs. Saksamaa (nr 2)⁸ otsused, milles tõi välja kriteeriumid, mis on olulised ajakirjandusvabaduse ja eraelu puutumatus tasakaalustamisel. Mõlemad suurkoja otsused näitavad, et nii ajakirjandusvabaduse kui eraelu kaitseks tuleb läbi viia hoolikas kaalumine. EIK praktikas välja toodud kriteeriume on lähemalt vaadeldud analüüsi neljandas osas.

1. Analüüsi eesmärk

Analüüsi eesmärk on anda ülevaade olulisematest põhimõtetest, millest lähtub EIK sõnavabadust ja eraelu kaitset puudutavate kohtuasjade läbivaatamisel ja uurida, millised on need EIK praktikas väljakujunenud kriteeriumid, mida kohtud peavad ajakirjandusvabaduse ja eraelu puutumatus vahel õiglase tasakaalu leidmisel silmas pidama.

2. Õiguslik taust

EIÕK artikkel 10 kaitseb väljendusvabadust ja teabevabadust, eraelu kaitse on tagatud artikli 8 alusel.

Artikkel 10. Sõnavabadus

1. Igaühel on õigus sõnavabadusele. See õigus kätkeb vabadust oma arvamusele ning vabadust saada ja levitada teavet ja mõtteid ilma ametivõimude sekkumiseta ja sõltumata riigipiiridest. Käesolev artikkel ei takista riikidel nõuda raadio-, televisiooni või filmitettevõtelt tegevuslubasid.

2. Kuna nende vabaduste kasutamise kaasnivad kohustused ja vastutus, võidakse selle kohta seaduses ette näha formaalsusi, tingimusi, piiranguid või karistusi, mis on demokraatlikus ühiskonnas vajalikud riigi julgeoleku, territoriaalse terviklikkuse või ühiskondliku turvalisuse huvides, korratuste või kuritegude ärahoidmiseks, tervise või kõlbluse või kaasinimeste maine või õiguste kaitseks, konfidentsiaalse teabe avalikustamise vältimiseks või õigusemõistmise autoriteedi ja erapooletuse säilitamiseks.

Artikkel 8. Õigus era- ja perekonnaelu austamisele

1. Igaühel on õigus sellele, et austataks tema era- ja perekonnaelu ja kodu ning sõnumite saladust.
2. Ametivõimud ei sekku selle õiguse kasutamisse muidu, kui kooskõlas seadusega ja kui see on demokraatlikus ühiskonnas vajalik riigi julgeoleku, ühiskondliku turvalisuse või riigi majandusliku heaolu huvides, korratuse või kuriteo ärahoidmiseks, tervise või kõlbluse või kaasinimeste õiguste ja vabaduste kaitseks.

PS § 45 sätestab igäühe õiguse sõnavabadusele. PS § 26 näeb ette igäühe õiguse perekonna- ja eraelu puutumatusse. PS § 26 kaitseb kõiki eraelu valdkondi, mis ei ole põhiseaduses hõlmatud mõne eraelu kaitsva erisättega. Üheks erisättega kaitstavaks ja ajakirjandusvabadusega sageli kollisiooni sattuvaks õiguseks on §-s 17 sätestatud õigus au ja hea nime kaitsele.⁹

§ 45. Igaühel on õigus vabalt levitada ideid, arvamusi, veendumusi ja muud informatsiooni sõnas, trükis, pildis või muul viisil. Seda õigust võib seadus piirata avaliku korra, kõlbluse, teiste inimeste õiguste ja vabaduste, tervise, au ning hea nime kaitseks. Seadus võib seda õigust piirata ka riigi ja kohalike omavalitsuste teenistujatel neile ameti tõttu teatavaks saanud riigi- või ärisaladuse või konfidentsiaalsena saadud informatsiooni ning teiste inimeste perekonna- ja eraelu kaitseks, samuti õigusemõistmise huvides.

⁷ EIKo 07.02.2012, kaebus nr 39954/08.

⁸ EIKo 07.02.2012, kaebused nr 40660/08 ja 60641/08.

⁹ Vt R. Alexy. Põhiõigused Eesti põhiseaduses. – Juridica erivaljaanne 2001, lk 27.

Tsensuuri ei ole.

§ 26. Igaühel on õigus perekonna- ja eraelu puutumatusel. Riigiasutused, kohalikud omavalitsused ja nende ametiisikud ei tohi kellegi perekonna- ega eraellu sekkuda muidu, kui seaduses sätestatud juhtudel ja korras tervise, kõlbluse, avaliku korra või teiste inimeste õiguste ja vabaduste kaitseks, kuriteo tõkestamiseks või kurjategija tabamiseks.

§ 17. Kellegi au ega head nime ei tohi teotada.

EIK lahendites väljatoodud kaalumise kriteeriumidega seondub võlaõigusseaduse § 1046.

§ 1046. Isiklike õiguste kahjustamise õigusvastasus

(1) Isiku au teotamine, muu hulgas ebakohase väärtushinnanguga, isiku nime või kujutise õigustamatu kasutamine, eraelu puutumatus või muu isikliku õiguse rikkumine on õigusvastane, kui seadusega ei ole sätestatud teisiti. Õigusvastasuse tuvastamisel tuleb arvestada rikkumise liiki, põhjust ja ajendit, samuti suhet rikkumisega taotletud eesmärgi ja rikkumise raskuse vahel.

(2) Isikliku õiguse rikkumine ei ole õigusvastane, kui rikkumine on õigustatud, arvestades muid seadusega kaitstud hüvesid ja kolmandate isikute või avalikkuse huve. Õigusvastasuse tuvastamisel tuleb sellisel juhul lähtuda erinevate kaitstud hüvede ja huvide võrdlevast hindamisest.

Ajakirjandusvabaduse kontekstis tuleb eraelu kaitse seisukohalt olulisena mainida ka isikuandmete kaitse seaduse § 11 lõikeid 1 ja 2.

§ 11. Isikuandmete avalikustamine

(1) Kui andmesubjekt on oma isikuandmed avalikustanud ise, andnud käesoleva seaduse § 12 kohase nõusoleku nende avalikustamiseks või kui isikuandmed avalikustatakse seaduse, sealhulgas käesoleva paragrahvi lõike 2 alusel, siis ei kohaldata isikuandmete töötlemisele käesoleva seaduse teisi paragrahve.

(2) Isikuandmeid võib ilma andmesubjekti nõusolekuta ajakirjanduslikul eesmärgil töödelda ja avalikustada meedias, kui selleks on ülekaalukas avalik huvi ning see on kooskõlas ajakirjanduseetika põhimõtetega. Andmete avalikustamine ei tohi ülemääraselt kahjustada andmesubjekti õigusi.

3. Üldised põhimõtted

3.1. Ajakirjanduse roll ja ajakirjandusvabadus

Sõnavabadus on demokraatliku ühiskonna üks alustaladest ning selle arenemise ja iga inimese eneseteostuse põhieeldusi. Artikli 10 lõike 2 alusel kohaldatakse seda mitte üksnes teabe või mõtete suhtes, mida võetakse vastu soosivalt või mida ei peeta solvavateks või millesse suhtutakse ükskõikselt, vaid ka sellise teabe ja selliste mõtete suhtes, mis on solvavad, šokeerivad või häirivad. Seda nõuab pluralism, sallivus ja eelarvamustevaba mõttelaad, ilma milleta ei oleks demokraatlikku ühiskonda.¹⁰ EIK rõhutab, et mitte ainult ajakirjandusel ei ole õigus sellist informatsiooni ja mõtteid edastada, vaid avalikkusel on

¹⁰ Vt nt Von Hannover vs. Saksamaa (nr 2), EIKo 07.02.2012 (suurkoda), nr 40660/08 ja 60641/08, p 101; Delfi AS vs. Eesti*, EIKo 10.10.2013, nr 64569/09, p 78. (*Kuigi otsus vaidlustati ja asi on analüüsi koostamise ajal EIK suurkoja menetluses, on analüüsis otsusele viidatud eelkõige kui EIK kohtupraktikas väljakujunenud põhimõtete eestikeelsele allikale.)

EIK varasematest, sõnavabadust sisustavatest lahenditest, millele ka EIK ise tänaseni viitab, annab hea ülevaate Eesti Vabariigi põhiseaduse kommenteeritud väljaanne, Tallinn, 2012. Vt paragrahv 45 kommentaar. Arvutivõrgus: <http://www.pohiseadus.ee>

õigus ka sellist teavet saada. Vastasel juhul ei saaks ajakirjandus täita oma tähtsat rolli “avalikkuse valvekoerana”.¹¹

Konventsiooni artikkel 10 ei taga siiski piiramatut sõnavabadust, seda isegi avalikkusele tõsist huvi pakkuvates küsimustes. Artikli 10 lg 2 kohaselt kaasnevad sõnavabadusega ka kohustused ja vastutus, mis kehtivad ka ajakirjanduse suhtes. EIK on seisukohal, et kuigi ajakirjandus ei tohi ületada teatud piire, eelkõige seoses teiste isikute maine ja õigustega ning vajadusega vältida konfidentsiaalse informatsiooni avalikustamist, on ajakirjanduse ülesanne levitada teavet ja mõtteid kõigis avalikku huvi pakkuvates küsimustes **oma kohustuste ja vastutusega kooskõlas oleval viisil**. Lisaks võtab EIK arvesse asjaolu, et ajakirjandusvabadus hõlmab ka võimalikku liialdustesse kaldumist või isegi provokatsiooni.¹²

Ajakirjaniku kohustuste ja vastutuse käsitlemisel kasutab EIK **vastutustundliku ajakirjanduse** (*responsible journalism*) mõistet. EIK rõhutab, et ajakirjandusvabadus eeldab vastutustundliku ajakirjanduse põhimõtete järgimist ja hindab, kas ajakirjandusvabaduse kasutamisel on jäädud vastutustundliku ajakirjanduse piiridesse. EIK selgitab, et kaitse, mida artikkel 10 pakub ajakirjanikele üldist huvi pakkuvates küsimustes teabe avalikustamisel, kehtib sõnavabadusega kaasnevate kohustuste ja vastutuse tõttu **tingimusel, et nad tegutsevad heas usus ning täpsetele faktidele tuginedes ja pakuvad usaldusväärset ja täpset teavet kooskõlas ajakirjanduseetikaga**.¹³

3.2. Sõnavabaduse piirangud

Sõnavabadus ei ole absoluutne. Riik saab sellesse vabadusse sekkuda siiski vaid teatud tingimustel. EIÕK artikli 10 lõike 2 kohaselt võib riik sekkuda sõnavabadusse juhul, kui on täidetud kolm tingimust:

- ✓ sekkumine on ettenähtud seaduses;
- ✓ sekkumise eesmärk on kaitsta üht või enamat järgmistest huvidest või väärtustest: riigi julgeolek; territoriaalne terviklikkus; ühiskondlik turvalisus; korratuste või kuritegude ärahoidmine; tervise või kõlbluse kaitse; kaasinimeste maine või õiguste kaitse; konfidentsiaalse teabe avalikustamise vältimine; õigusemõistmise autoriteedi ja erapooletuse säilitamine;
- ✓ sekkumine on vajalik demokraatlikus ühiskonnas.

Kui kõik kolm tingimust on täidetud, on sekkumine õiguspärane. Tõendamiskoormis lasub seejuures riigil. Kui EIK leiab, et riik ei suuda mõne tingimuse täitmist tõendada, loobub kohus asja edasisest uurimisest ja otsustab, et vastav sekkumine ei olnud õigustatud ja seega rikuti sõnavabadust.¹⁴

Riigisisestel kohtutel tuleb sõnavabadust puudutavates kohtuasjades otsuse tegemisel neid kolme tingimust järgida.¹⁵

¹¹ Vt nt Axel Springer AG vs. Saksamaa, p 79; Von Hannover vs. Saksamaa (nr 2), p 102.

¹² Delfi AS vs. Eesti, p 79; Tammer vs. Eesti, EIKo 6.02.2001, nr 41205/98, punkt 62 (koos viidetega varasematele otsustele).

¹³ Ringier Axel Springer Slovakia, A.S. vs. Slovakkia (nr 3), EIKo 07.01.2014, nr 37986/09, p 77; Novaya Gazeta ja Borodyanskiy vs. Venemaa, EIKo 28.03.2013, nr 14087/08, p 37.

¹⁴ Freedom of expression. A guide to the implementation of Article 10 of the European Convention on Human Rights. Handbook No. 2, Council of Europe (2004), lk 29-30. Arvutivõrgus: http://www.coe.int/t/dgi/publications/hrhandbooks/HRHAND-02%282004%29_en.pdf (11.03.2014).

¹⁵ Samas, lk 30.

Kuivõrd analüüs keskendub ajakirjandusvabaduse ja eraelu puutumatus tasakaalustamise küsimustele, siis vajab eraldi käsitlemist neist viimane, mis näeb ette, et iga piirang peab olema **demokraatlikus ühiskonnas vajalik**.

3.3. Tingimus „demokraatlikus ühiskonnas vajalik”

Sõna „vajalik” viitab EIK praktika kohaselt **tungivale sotsiaalsele vajadusele**. Sellise vajaduse olemasolu hindamisel on konventsiooniosalistel riikidel teatav kaalutlusruum (*margin of appreciation*). See omakorda toimib käsikäes Euroopa järelevalvega, kus EIK-il on õigus teha lõplik otsus selle kohta, kas piirang on artikliga 10 kooskõlas. EIK ülesanne järelevalveorganina ei ole riigisiseste võimude asendamine, vaid nende kaalutluspädevuse piires tehtud otsuste kontrollimine EIÕK artikli 10 alusel. Selleks, et hinnata, kas sõnavabaduse piirangu vajalikkus on veenvalt tuvastatud, uurib EIK, kas riigisiseste ametivõimude põhjendused on **asjakohased ja piisavad** ning kas kasutatud meetmed olid **proportsionaalsed seatud eesmärgi suhtes**.¹⁶ Seda tehes peab EIK kaevatavat sekkumist hindama kaasuse kõigi asjaolude valguses ja veenduma, et riigisisised võimud on kohaldanud standardeid, mis on kooskõlas artikli 10 põhimõtetega, ning et nad tuginesid asjakohaste faktide õigele hindamisele.¹⁷

Tungiva sotsiaalse vajaduse üht näidet EIK praktikast on kirjeldatud Eesti Vabariigi põhiseaduse kommenteeritud väljaandes (2012): „[...] näiteks Fressoz’ ja Roire’i kohtuasjas, kus ajakirja karistati konfidentsiaalse tulumaksudeklaratsiooni avalikustamise eest, leidis inimõiguste kohus, et art 10 kaitseb ajakirjanike õigust edastada üldist huvi pakkuvat informatsiooni eeldusel, et nad toimivad heas usus, korrektsel faktilisel alusel ning edastavad usaldusväärset ja täpset informatsiooni kooskõlas ajakirjanduseetikaga (Fressoz ja Roire vs. Prantsusmaa, 21.01.1999). Sellest ei tule aga teha järeldust, et igasuguse konfidentsiaalse või salastatud informatsiooni avalikustamine on õigustatud. Nimetatud kaasuses oli see aga õigustatud seetõttu, et avaldatu oli Peugeot firma peadirektori tuludeklaratsioon ning avaldamine toimus ajal, kui oli käimas firma tuhandeid inimesi hõlmav töövaidlus. Töövaidluses nõuti töötasu viieprotsendilist tõusu, firma administratsioon aga keeldus sellest. Tuludeklaratsioonist nähtus, et firma juhtkonna palku oli samal ajal pea kahekordistatud. Seega oli informatsioon selles situatsioonis sotsiaalselt tungivalt vajalik.”¹⁸

Küsimus, kas riigisiseste ametivõimude põhjendused on **asjakohased ja piisavad**, sisaldub juba kitsamas tähenduses proportsionaalsuse ehk mõõdukuse küsimuses. Piirangu põhjustest, mis ei ole asjakohased ja piisavad, ei piisa riive õigustamiseks. Kuid kui need on piisavad, siis need õigustavad riivet.¹⁹ Proportsionaalsuse hindamisel selgitab EIK välja, kas asja lahendamisel on saavutatud õiglane tasakaal vastanduvate õiguste ja huvide vahel. Ajakirjandusvabadust puudutavates asjades vaatab EIK, kas riigisisised kohtud on leidnud õiglase tasakaalu artiklis 10 sätestatud sõnavabaduse ja artikliga 8 kaitstud eraelu puutumatus vahel.

¹⁶ Vt nt Goodwin vs. Ühendkuningriik, EIKo 27.03.1996 (suurkoda), nr 17488/90, p 40; Yordanova ja Toshev vs. Bulgaaria, EIKo 02.10.2012, nr 5126/05, p 45; Delfi AS vs. Eesti, EIKo 10.10.2013, nr 64569/09, p 78; Ristamäki ja Korvola vs. Soome, EIKo 29.10.2013, nr 66456/09, p 54.

¹⁷ Delfi AS vs. Eesti, p 78; Tammer vs. Eesti, p 61 (koos viidetega varasematele otsustele).

¹⁸ Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. PS § 45, p 21.

¹⁹ R. Alexy. Põhiõigused Eesti põhiseaduses. – Juridica eriväljaanne 2001, lk 41.

4. Ajakirjandusvabaduse ja eraelu puutumatus tasakaalustamine

4.1. Kaalumise lähtekoht

Uurides, kas sõnavabadusse sekkumine kaasinimeste maine või õiguste kaitseks on demokraatlikus ühiskonnas vajalik, teeb EIK kindlaks, kas riigisisesed ametivõimud on leidnud õiglase tasakaalu, kaitstes konventsiooniga tagatud kahte väärtust, mis võivad teatud juhtudel teineteisega vastuollu sattuda, nimelt artikliga 10 kaitstav sõnavabadus ühelt poolt ja artiklis 8 sätestatud õigus eraelu austamisele teiselt poolt.²⁰

EIK praktikas on õigus eraelu kaitsele ning sõnavabadus **võrdsed põhiõigused** ning neid tuleb **võrdselt kaitsta**. EIK viitab oma otsustes Euroopa Nõukogu Parlamentaarse Assamblee 26.06.1998 resolutsioonile nr 1165(1998) eraelu puutumatus kohta.²¹ Resolutsiooni punktis 11 rõhutab assamblee iga inimese õigust eraelu puutumatusle ja väljendusvabadusele kui demokraatliku ühiskonna põhieegleid ning lisab, et need õigused ei ole ei absoluutsed ega ka hierarhilises järjekorras, sest need on võrdse väärtusega.

EIK selgitab, et põhimõtteliselt väärivad artiklite 8 ja 10 alusel tagatud õigused samaväärset austamist ning kaebuse lahendus ei tohiks põhimõtteliselt sõltuda sellest, kas kaebuse esitas EIK-ile konventsiooni artikli 10 alusel solvanguid sisaldava artikli avaldaja või konventsiooni artikli 8 alusel isik, kelle kohta artikkel avaldati. EIK leiab, et selle tõttu peaks kaalutusruum olema mõlemal juhul põhimõtteliselt sama.²²

Kui riigisisesed kohtud on neid õigusi tasakaalustanud EIK-i kohtupraktikast tulenevaid kriteeriume arvestades, siis asendab EIK siseriiklike kohtute hinnanguid enda hinnangutega ainult väga kaalukatel põhjustel.²³

4.2. Kaalumise kriteeriumid

2012. aasta veebruaris tegi EIK suurkoda kohtuasjades *Axel Springer AG vs. Saksamaa ja Von Hannover vs. Saksamaa* (nr 2) otsused, milles tõi välja kriteeriumid, mis on olulised ajakirjandusvabaduse ja eraelu puutumatus tasakaalustamisel. Hilisemates ajakirjandusvabadust käsitlevates otsustes on EIK korranud nimetatud kahes lahendis välja toodud kaalumise kriteeriumide loetelu. EIK viimase paari aasta praktikas väljatoodud kriteeriumid, millega sõnavabaduse ja eraelu puutumatus tasakaalustamisel tuleb arvestada, on järgmised:

- panus üldist huvi pakkuvasse debatti,
- puudutatud isiku tunnus ja avaldatud materjali teema,
- puudutatud isiku varasem käitumine,
- teabe hankimise viis ja teabe tõele vastavus,
- avaldatud materjali sisu, vorm ja tagajärjed,
- mõistetud karistuse raskus.²⁴

²⁰ Nt *Delfi AS vs. Eesti*, p 81.

²¹ Euroopa Nõukogu Parlamentaarse Assamblee resolutsioon nr 1165 (1998) „Right to privacy”. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://assembly.coe.int/main.asp?Link=/documents/adoptedtext/ta98/eres1165.htm> (11.03.2014)

²² Vt nt *Axel Springer AG vs. Saksamaa*, p 87; *Von Hannover vs. Saksamaa* (nr 2), p 106; *Delfi AS vs. Eesti*, p 82; *Pauliukienė and Pauliukas vs. Leedu*, EIKo 5.11.2013, nr 18310/06, p 51.

²³ Vt nt *Von Hannover vs. Saksamaa* (nr 2), p 107; *Pauliukienė ja Pauliukas vs. Leedu*, p 51.

Kuigi EIK on analüüsi aluseks olevates lahendites just neid kriteeriume asjakohaseks ja piisavaks pidanud, ei ole see loetelu ammendav. Kohtuasjas *Yordanova ja Toshev vs. Bulgaaria* on EIK lisaks nendele nimetanud veel näiteks teabe allikat, ajakirjaniku samme teabe tõlevastavuse kontrollimiseks ja asja kiireloomulisust.²⁵ Kuna neist vähemalt kahte esimest on iseenesest võimalik nüansside või elementidena paigutada ka eespool toodud kriteeriumide alla, siis on analüüsis keskendunud esimeses loetelus nimetatud kriteeriumidele.

4.2.1. Panus üldist huvi pakkuvasse debatti

Kohtuasjades, kus EIK-il on tulnud tasakaalustada eraelu kaitset ja sõnavabadust, on kohus alati rõhutanud ajakirjanduses avaldatud fotode või artiklite panust üldist huvi pakkuvasse debatti.²⁶ Ka kõnealustes suurkoja otsustes toob EIK selle välja esimese olulise kriteeriumina.

EIK selgitab, et see, kas teemat saab pidada üldist huvi pakkuvaks, sõltub juhtumi asjaoludest. EIK peab väga oluliseks, et riigisisised kohtud hindaksid hoolikalt avalikku huvi (selle olemasolu ja määra) vaidlusaluse informatsiooni avaldamise vastu ning saavutaksid tasakaalu avaliku huvi ja puudutatud isikute isiklike huvide vahel, sest põhimõtteliselt on riigisisestel kohtutel olulisi asjaolusid parem tuvastada. See kehtib ka kaebaja heausksuse ja teiste aspektide puhul, mis on vajalikud selleks, et teha kindlaks, kas ajakirjandus on toiminud kooskõlas konventsiooni artikli 10 lg-s 2 silmas peetud kohustuste ja vastutusega.²⁷

EIK peab siiski vajalikuks rõhutada, et ta on tunnistanud üldise huvi olemasolu mitte ainult siis, kui avaldatud materjal puudutab poliitilisi küsimusi või kuritegusid, vaid ka siis, kui see puudutab sporti või artiste. Samas, vabariigi presidendi abieluprobleeme või kuulsa laulja finantsraskusi ei saa pidada üldist huvi pakkuvateks küsimusteks.²⁸

Näiteks kohtuasjas *Ristamäki ja Korvola vs. Soome* oli teemaks majanduslike kuritegude uurimine ja tuntud ärimehe väidetav ebaseaduslik tegevus spordihalli rahastamisel. EIK leidis, et arvestades üldsuse õigust saada teavet üldist huvi pakkuvates küsimustes oli teabe edastamine avalikkusele põhjendatud.²⁹

Kohtuasjas *Yordanova ja Toshev vs. Bulgaaria* oli väljaspool kahtlust see, et avalikkusele pakkusid huvi siseministeriumi endise töötaja väidetavad kuriteod riigiettevõtte vara omastamisel. Kuivõrd ajakirjanikud vahendasid politseilt ja prokuratuurilt saadud teavet, märkis EIK, et sellise teabe levitamise hoiavad ametivõimud avalikkust kursis oma pingutustega kuritegevusega võitlemisel, mis on kahtlemata üldist huvi pakkuv teema.³⁰

²⁴ Vt eelkõige *Axel Springer AG vs. Saksamaa*, EIKo 07.02.2012, nr 39954/08, p 89 ja *Von Hannover vs. Saksamaa (nr 2)*, EIKo 07.02.2012, nr 40660/08 ja 60641/08, p 108; ja neile järgnenud lahendid *Küchl vs. Austria*, EIKo 4.12.2012, nr 51151/06, p 67; *Von Hannover vs. Saksamaa (nr 3)*, EIKo 19.09.2013, nr 8772/10, p 46; *Print Zeitungsverlag GmbH vs. Austria*, EIKo 10.10.2013, nr 26547/07, p 33; *Ristamäki ja Korvola vs. Soome*, EIKo 29.10.2013, nr 66456/09, p 48.

²⁵ *Yordanova ja Toshev vs. Bulgaaria*, EIKo 02.10.2012, nr 5126/05, p 49.

²⁶ *Von Hannover vs. Saksamaa*, EIKo 24.06.2004, 59320/00, p 60 (koos viidetega varasematele otsustele).

²⁷ *Ringier Axel Springer Slovakia, A.S. vs. Slovakkia (nr 3)*, EIKo 07.01.2014, nr 37986/09, p 83.

²⁸ Vt nt *Axel Springer AG vs. Saksamaa*, p 90 ja *Von Hannover vs. Saksamaa (nr 2)*, p **Tõrge! Ainult põhidokument.** (koos viidetega varasematele otsustele).

²⁹ *Ristamäki ja Korvola vs. Soome*, p 55.

³⁰ EIKo 02.10.2012, nr 5126/05, p 47 ja 53.

Olukorras, kus üldine huvi ei ole nii selge, jääb EIK omapoolset hinnangut andes üldsõnaliseks. Näiteks kohtuasjas Axel Springer AG vs. Saksamaa, kus avaldatud artiklid puudutasid tuntud näitleja X vahistamist seoses narkootikumide omamisega ja süüdimõistmist, leidis EIK, et neid asjaolusid võib pidada teatud määral üldist huvi pakkuvaks. Kohus lisas, et huvi ulatus võib menetluse käigus muutuda, arvestades mitmeid erinevaid tegureid, näiteks isiku tuntust, juhtumi asjaolusid ja menetluse edasisi arenguid.³¹

Kohtuasjas Von Hannover vs. Saksamaa (nr 2) olid kaebajateks Monaco printsess ja tema abikaasa, kes soovisid takistada nende eraelu kajastamist meedias, sh fotode avaldamist. Tuginedes EIKi poolt 24.06.2004 nende kasuks tehtud lahendile palusid avaldajad Saksamaa kohtutel keelata nende suusapuhkusest fotode ja informatsiooni avaldamise. Kohtud rahuldasi kõik need taotlused, v.a ühe, mille sisuks oli Monaco prints Rainieri tervislik seisund ning sellega seotud pereliikmete tegemised. EIK nõustus Saksamaa kohtute põhjendustega, et prints Rainieri kui riigipea tervislik seisund on üldist huvi pakkuv teema ja leidis, et vaidlusalused materjalid panustasid vähemalt mingil määral üldist huvi pakkuvasse debatti.³²

4.2.2. Puudutatud isiku tunnus ja avaldatud materjali teema

Avalikkuse huvi olemasolu määrab suuresti ka see, kes on kajastatav inimene oma elualalt. Tihti käib avalik huvi kaasas **avaliku elu tegelastega**. Avaliku elu tegelased on isikud, kes on riigiametis ja/või kasutavad avalikke ressursse ja laiemalt kõik need, kes mängivad rolli avalikus elus, olgu poliitikas, majanduses, kunsti-, sotsiaalsfääri, spordi või muus valdkonnas.³³

Teise olulise kriteeriumina nimetabki EIK isiku tuntust ja tema tegevust, mis on artikli ja/või foto teemaks. EIK kohtupraktika kohaselt tuleb vahet teha eraisikutel ning isikutel, kes tegutsevad avaliku elu sfääris, nagu poliitikud jt avaliku elu tegelased. Kui avalikkusele tundmatu eraisik võib nõuda oma eraelu igakülgset kaitset, ei saa sama öelda avaliku elu tegelaste kohta. Faktide avalikustamist, mis aitab kaasa avalikule arutelule demokraatlikus ühiskonnas ning mis puudutavad poliitikut, kes teostavad oma ametiülesandeid, tuleb eristada andmete avaldamisest sellise isiku eraelu kohta, kes selliseid funktsioone ei täida.³⁴

EIK on oma lahendites korduvalt rõhutanud, et lubatava kriitika piirid on poliitiku puhul laiemad kui eraisiku puhul. Erinevalt viimasest asetab poliitik end vältimatult ja teadlikult ajakirjanike ja laiema avalikkuse pilgu alla ja peab järelikult üles näitama suuremat sallivust kriitika suhtes.³⁵

Kuigi teatud eriliste asjaolude esinemisel võib avalikkuse õigus saada teavet laieneda ka avaliku elu tegelaste eraelule, ei ole see nii juhul, kui avaldatud fotod ja lisatud kommentaarid puudutavad eranditult isiku eraelu üksikasju ja nende ainus eesmärk on

³¹ Axel Springer AG vs. Saksamaa, p 96.

³² Von Hannover vs. Saksamaa (nr 2), p 118.

³³ Euroopa Nõukogu Parlamentaarse Assamblee resolutsioon nr 1165 (1998) „Right to privacy”, p 7. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://assembly.coe.int/main.asp?Link=/documents/adoptedtext/ta98/eres1165.htm> (11.03.2014)

³⁴ Axel Springer AG vs. Saksamaa, p 91 ja Von Hannover vs. Saksamaa (nr 2), p 110.

³⁵ Ristamäki ja Korvola vs. Soome, p 45.

rahuldada uudishimu. Viimasel juhul nõuab sõnavabadus kitsamat tõlgendust.³⁶ Seega on ka avalikkusele tuntud isikul õiguspärane ootus erasfääri kaitsele.

EIK leiab, et see on põhimõtteliselt eelkõige riigisiseste kohtute hinnata, kui hästi tuntud isik on, eriti, kui see isik on peamiselt tuntud selles riigis.³⁷

Axel Springer AG vs. Saksamaa tehtud otsuses märkis EIK, et riigisisised kohtud olid jõudnud küsimuses, kui hästi tuntud näitleja X oli, oluliselt erinevatele järeldustele. Esimese astme kohtu arvates polnud X isik, kes oleks avalikkuse tähelepanu keskpunktis ning hoolimata sellest, et ta oli tuntud näitleja ja esines sageli televisioonis, ei esinenud X avalikkuses sellisel määral, et ta oleks loobunud oma õigusest isikuõiguste kaitsele. Apellatsioonikohus aga leidis, et X, kes oli pikka aega mänginud telesarjas politsei superintendendi osa, on tuntud ja väga populaarne tegelane.³⁸

Võttes arvesse neid asjaolusid ja vastavalt tingimustele, millest lähtusid riigisisised kohtud näitleja tuntuse hindamisel, leidis EIK, et X on piisavalt tuntud, et teda pidada avaliku elu tegelaseks. EIK lisas, et see järeldus toetab avalikkuse huvi isiku vahistamise ja tema vastu algatatud kriminaalmenetluse vastu.³⁹

Kohtuasjas Von Hannover vs. Saksamaa (nr 2) märkis EIK, et Saksamaa kohus tugines eeldusele, et kaebajad olid tuntud avaliku elu tegelased, kes pälvisid avalikkuse erilist tähelepanu. Kohus ei olnud oma otsuses sellist järeldust põhjendanud. EIK leidis, et sõltumata sellest, kas ja millises ulatuses Monaco printsess täitis ametiülesandeid vürstiriigi nimel, olid kaebajad vaieldamatult avalikkusele väga hästi teada ning neid tuleb käsitada avaliku elu tegelastena.⁴⁰

Mis puudutab artiklite teemat, siis kohtuasjas Axel Springer AG vs. Saksamaa leidsid riigisisised kohtud, et X-i toimepandud kuritegu polnud tühine kuritegu, kuna kokaiin on tugev narkootikum. Kuritegu ei olnud siiski väga tõsine, arvestades seda liiki kuritegude ja nendega seotud kriminaalmenetluste suurt arvu ja seda, et X-i valduses oli väike kogus narkootikumi, mis pealegi oli tema isiklikuks tarbimiseks. Riigisisised kohtud ei omistanud erilist tähtsust sellele, et X oli juba samasuguse rikkumise eest süüdi mõistetud. Kohtud jõudsid järeldusele, et taotluse esitanud äriühingul oli huvi küsimuse all olevate artiklite avaldamiseks ainult seetõttu, et X oli toime pannud kuriteo, mida ei oleks arvatavasti avaldatud, kui selle oleks toime pannud avalikkusele tundmatu isik. EIK nõustus üldiselt selle hinnanguga.⁴¹

4.2.3. Puudutatud isiku varasem käitumine

Isiku käitumine enne artikli avaldamist, või asjaolu, et foto ja sellega seotud teave on juba ilmunud mõnes varasemas väljaandes, on samuti tegurid, mida tuleb arvesse võtta. EIK rõhutab, et pelk asjaolu, et isik on varasematel juhtudel pressiga koostööd teinud, ei saa olla argument, et jätta asjaomane isik küsimuse all oleva artikli või foto avaldamise vastu igasuguse kaitseta.⁴²

³⁶ Axel Springer AG vs. Saksamaa, p 91 ja Von Hannover vs. Saksamaa (nr 2), p 110.

³⁷ Axel Springer AG vs. Saksamaa, p 98.

³⁸ Samas, p 97.

³⁹ Samas, p 99.

⁴⁰ Von Hannover vs. Saksamaa (nr 2), p 120 (koos viidetega varasematele lahenditele).

⁴¹ Axel Springer AG vs. Saksamaa, p 100.

⁴² Axel Springer AG vs. Saksamaa, p 92 ja Von Hannover vs. Saksamaa (nr 2), p 111.

Kohtuasjas Axel Springer AG vs. Saksamaa oli näitleja X ise avaldanud üksikasju oma eraelust mitmes intervjuus. EIK-i arvates oli ta seega aktiivselt püüdnud seada end avalikkuse tähelepanu alla ning EIK leidis, et võttes arvesse, mil määral ta oli avalikkusele tuntud, oli tema õigustatud ootus enda eraelu tõhusale kaitsele sellest alates vähenenud.⁴³

Kohtuasjas Print Zeitungsverlag GmbH vs. Austria avaldas kohalik ajaleht kahe poliitiku vastu suunatud anonüümkirja, mis oli saadetud 300 valijale seoses kohaliku turismiassotsiatsiooni esimehe valimisega. Puudutatud isikute eelneva käitumise kohta märkisid riigisisised kohtud, et enne anonüümkirja levitamist ei olnud nende käitumine kutse- või eraelus avaliku arutelu teemaks. EIK märkis, et kuigi puudutatud isikuid mainiti sageli kohalikus meedias, et ei viita miski sellele, et nad oleks ise avalikkuse tähelepanu otsinud või toonud avalikkuse ette oma töö- või eraelu üksikasju.⁴⁴ EIK leidis, et poliitikute varasem käitumine ei andnud mingit alust kirja teksti avaldamiseks.

4.2.4. Teabe hankimise viis ja teabe tõele vastavus

Teabe hankimise viis

Viis, kuidas teave on saadud ja selle õigsus on samuti olulised tegurid. EIK on leidnud, et kaitse, mida artikkel 10 pakub ajakirjanikele üldist huvi pakkuvates küsimustes teabe avalikustamisel, kehtib tingimusel, et nad tegutsevad heas usus ning täpsetele faktidele tuginedes ja pakuvad usaldusväärset ja täpset teavet kooskõlas ajakirjanduseetikaga.⁴⁵

Fotode avaldamist puudutavates kohtuasjades on EIK öelnud, et konteksti ja seda, millistel asjaoludel avaldatud fotod tehti, ei saa tähelepanuta jätta. Sellega seoses tuleb arvesse võtta, kas isik, keda pildistati, andis fotode tegemiseks ja nende avaldamiseks oma nõusoleku või tehti seda ilma tema teadmata või varjatult või muul lubamatul viisil. Arvestada tuleb ka sissetungimise laadi või raskust ja foto avaldamise tagajärgi isiku jaoks. Isiku jaoks, kes on üldsusele tundmatu, võib foto avaldamine tähendada palju suuremat sekkumist eraellu kui tema kohta kirjutatud artikli avaldamine.⁴⁶

Kohtuasjas Von Hannover vs. Saksamaa (nr 2) tugines EIK mitme kriteeriumi puhul Saksamaa kohtute seisukohtadele. EIK märgib, et Saksamaa ülemkohus jõudis fotode tegemise asjaolusid hinnates järeldusele, et hagejad ei ole esitanud sellega seoses tõendeid ebasoodsate asjaolude kohta, ja et asjas ei olnud midagi, mis oleks näidanud, et fotod oleks tehtud salaja või muul moel varjatud vahenditega, mis muudaks nende avaldamise ebaseaduslikuks. Saksamaa konstitutsioonikohus lisas, et kirjastus avaldas üksikasju, kuidas oli tehtud foto, mis oli ilmunud ajakirjas *Frau im Spiegel*, kuid esimene kaebaja ei kurtnud tsiviilkohtus, et need üksikasjad olid ebapiisavad ega väitnud, et foto oleks tehtud tema jaoks ebasoodsates tingimustes. EIK märgib, et Saksa kohtupraktikas on fotode tegemise tingimused üks tegureid, mida konkureerivate huvide tasakaalustamisel tavaliselt hinnatakse. Käesoleval juhul on Saksamaa kohtute otsustest näha, et see tegur ei vajanud põhjalikumat uurimist, sest hagejad ei ole esitanud ühtegi asjakohast argumenti ja puudusid erilised asjaolud, mis oleks õigustanud fotode avaldamise keelamiseks ettekirjutuse tegemist. EIK märgib lisaks, nagu ka ülemkohus on välja toonud, et fotod kaebajatest

⁴³ Axel Springer AG vs. Saksamaa, p 101.

⁴⁴ Print Zeitungsverlag GmbH vs. Austria, EIKo 10.10.2013, nr 26547/07, p 37.

⁴⁵ Axel Springer AG vs. Saksamaa, p 93.

⁴⁶ Von Hannover vs. Saksamaa (nr 2), p 113.

talvel St. Moritzis keset tänavat ei olnud iseenesest solvavad, mis oleks õigustanud nende avaldamise keelamist.⁴⁷

Teabe tõelevastavus

Ajakirjanikul on kohustus esitada objektiivset informatsiooni. Ka juhul, kui materjal puudutab avaliku elu tegelast, kes peab näitama üles suuremat taluvust ajakirjanduslike rünnakute suhtes, ei ole ajakirjanikul siiski lubatav avaliku elu tegelast rünnata pahauskselt ning lähtuda sensatsiooni tekitamise eesmärgist.

EIK praktika kohaselt **tuleb teabe usaldusväärstust hinnata selle avaldamise hetke kontekstis**. EIK selgitab, et see, mil määral võib mõistlikult pidada infoallikat usaldusväärseks, tuleb määrata lähtudes olukorrast selle toimumise ajal, mitte aga pikka aega pärast seda nõ tagantjärele targana.⁴⁸

Teabe tõelevastavuse hindamisel on oluline, **millistel asjaoludel ja millisest allikast teave saadi**. EIK on rõhutanud, et üldist huvi pakkuvasse debatti panustamiseks peab ajakirjandus saama tugineda ametlikele teadaannetele ja dokumentidele ilma, et peaks asja omal käel uurima. Teistsugune arusaam võib ajakirjanduse väga olulist ühiskondlikku rolli kahjustada.⁴⁹

Kohtuasjas *Axel Springer AG vs. Saksamaa* rõhutas EIK, et kogu esimeses artiklis avaldatud informatsiooni tõelevastavust oli kinnitanud prokuratuur ka teistele ajakirjandusväljaannetele ja telekanalitele. Teise artikli avaldamise ajaks olid asjaolud, mis viisid hiljem X-i süüdimõistmiseni, avalikkusele teada. Peale selle leidis apellatsioonikohus, et kaebaja vastutas vaid väikese hooletuse eest, arvestades, et informatsiooni avaldamine prokuratuuri poolt andis alust uskuda, et artikli avaldamine on õiguspärane. EIK leidis, et seega ei olnud alust arvata, et kaebaja oleks tegutsenud artikleid avaldades pahauskselt.⁵⁰

4.2.5. Avaldatud materjali sisu, vorm ja tagajärjed

See, kuidas pilt või artikkel on avaldatud ja see, mil viisil on isikut fotol või artiklis kujutatud, võivad samuti olla tegurid, mida tuleb arvesse võtta. See, kui suures ulatuses on artiklit ja fotot levitatud, võib olla samuti oluline, sõltuvalt sellest, kas ajaleht on üleriigilise või kohaliku levikuga ja kui suur on selle tiraaž.⁵¹

Kohtuasjas *Print Zeitungsverlag GmbH vs. Austria* pidas EIK seoses riigisiseste kohtute käsitlust sisu, vormi ja tagajärgede osas piisavaks. Austria kohtud olid arvesse võtnud asjaolu, et kohalik ajaleht avaldas anonüümkirja teksti ja seega levitas seda oluliselt suuremale isikute ringile, kui esialgsed saajad. Kohtud viitasid ka negatiivsetele tagajärgedele, mida puudutatud isikud olid advokaatidena kogenud oma kutsealases töös.⁵²

Kohtuasjas *Ristamäki ja Korvola vs. Soome* olid kaebajateks teleajakirjanikud, kelle juhitas saates esitati teave tuntud ärimehe väidetava ebaseadusliku tegevuse kohta

⁴⁷ Von Hannover vs. Saksamaa (nr 2), p-d 122 ja 123.

⁴⁸ Yordanova ja Toshev vs. Bulgaaria, EIKo 02.10.2012, nr 5126/05, p 50; Ringier Axel Springer Slovakia, A.S. vs. Slovakkia (nr 3), EIKo 07.01.2014, nr 37986/09, p 81.

⁴⁹ Yordanova ja Toshev vs. Bulgaaria, p 51; Pauliukienė ja Pauliukas vs. Leedu, EIKo 5.11.2013, nr 18310/06, p 57.

⁵⁰ Axel Springer AG vs. Saksamaa, p 107.

⁵¹ Vt Axel Springer AG vs. Saksamaa, p 94 ja Von Hannover vs. Saksamaa (nr 2), p 112.

⁵² Print Zeitungsverlag GmbH vs. Austria, p 41.

spordihalli rahastamisel. Teleajakirjanike vastu algatati kriminaalasi laimu süüdistuses ning riigisisises kohtumenetluses tunnistati nad süüdi. Kumbki kaebaja pidi maksma ärimehele ligikaudu 2 000 eurot kahjutasu. Kaebajad väitsid, et saates esitatud teave oli õige ja taotlesid EIK-lt konventsiooni artikli 10 rikkumise tuvastamist. EIK leidis, et telesaates öeldu, mille kohaselt palus politsei maksuametil kontrollida kahte ettevõtet, et kontrollida spordihalli rahastamist, on puhas faktiväide. Saates keskenduti politsei ja maksuasutuse koostöö küsimusele ja uurimise puudustele. Ärimeest, kelle kohtuasjas majanduskuriteo süüdistuses toimus samal päeval kohtuistung, mainiti saates pigem näitena. EIK märkis, et asjaolud esitati telesaates objektiivselt ja esitamise stiil ei olnud provokatiivne ega liialdatud. Asjas puudusid tõendid, või mis tahes väide selle kohta, et kaebajad oleksid olnud pahausksed või esitasid eksitavat teavet.⁵³

Kohtuasjas Yordanova ja Toshev vs. Bulgaaria, kus kaebajale oli esimese artikliga seoses ette heidetud sensatsioonijanu ja loo moonutamist, märkis EIK, et ajakirjanikelt ei saa eeldada täielikku objektiivsust ja teatud määral liialdamist ja isegi provokatsiooni peab olema neile lubatud. Asjaolu, et artiklid ja nende pealkirjad sisaldasid avalikkuse tähelepanu köitvaid väljendeid, ei kujuta endast iseenesest probleemi. Samuti ei näinud EIK probleemi viisis, kuidas isikut puudutavad süüdistused olid artiklites esitatud. EIK rõhutas, et küsimus ei ole selles, kuidas EIKi või riigisisese kohtu arvates oleks vaidlusalused väited tulnud sõnastada, vaid selles, kas need ületasid **vastutustundliku ajakirjanduse** piiri.⁵⁴ Lisaks sellele rõhutas EIK, et kui siseriiklikud kohtud on ajakirjanike käitumise professionaalsuse hindamisel liiga ranged, siis võib see ajakirjandust avalikkuse teavitamise ülesande täitmisel liialt heidutada. Seetõttu peavad kohtud arvestama oma otsuste võimalikku mõju mitte ainult konkreetsetes kohtuasjas, vaid ka meediale üldiselt.⁵⁵

Kohtuasjas Axel Springer AG vs. Saksamaa märkis EIK avaldatud materjali sisu, vormi ja tagajärgi käsitledes, et esimene artikkel puudutas üksnes X-i vahistamist, teine artikkel teavitas määratud karistusest pärast seda, kui asjas oli toimunud avalik istung ja X oli oma süüd tunnistanud. Artiklid ei avalikustanud seega X eraelu üksikasju, vaid kajastasid peamiselt asjaolusid ja sündmusi pärast tema vahistamist. Artiklid ei sisaldanud halvustavaid väljendeid ega põhjendamata väiteid. Asjaolu, et esimene artikkel sisaldas teatud väljendeid, mille eesmärgiks oli tõmmata avalikkuse tähelepanu, ei saa EIK praktika kohaselt iseenesest küsimust tõstatada. EIK märgib lisaks, et esimese astme kohus keelas fotode ja vaidlusaluste artiklite avaldamise ja et taotluse esitanud äriühing seda ei vaidlustanud. Seetõttu leiab EIK, et kõnealuste artiklite vorm ei andnud alust nende avaldamise keelamiseks. Ka valitsus ei tõendanud, et artiklite avaldamisel oleks olnud X jaoks tõsised tagajärjed.⁵⁶

Sõnavabadus hõlmab ka **fotode avaldamist**. EIK praktika kohaselt on nendel juhtudel õiguste kaitse ja kaasinimeste maine erilise tähtsusega, kuna pildid võivad sisaldada väga isiklikku või isegi intiimset informatsiooni isiku või tema perekonna kohta.⁵⁷

Materjali avaldamise tagajärgede puhul omab olulist rolli materjali **leviku ulatus**. Ajakirjandusväljaande leviku ulatuse puhul ei saa arvestamata jätta ka Interneti määramatut mõju. Kohtuasjas Wegrzynowski ja Smolczewski vs. Poola tõdes EIK, et Internet on informatsiooni- ja suhtluskeskkond, mis on kättesaadav miljarditele

⁵³ Ristamäki ja Korvola vs. Soome, p 51 ja 52.

⁵⁴ Yordanova ja Toshev vs. Bulgaaria, p 52 ja 53.

⁵⁵ Yordanova ja Toshev vs. Bulgaaria, p 55.

⁵⁶ Axel Springer AG vs. Saksamaa, p 108.

⁵⁷ Von Hannover vs. Saksamaa (nr 2), p 103 (koos viidetega varasematele lahenditele).

kasutajatele kogu maailmas ja on sellisena oluliselt erinev trükimeediast, eriti arvestades Interneti võimet talletada ja edastada informatsiooni. Seetõttu ei ole võimalik allutada seda sarnasele regulatsioonile trükimeediaga. Võrreldes trükimeediaga, võib Internetis olev teave kujutada seega ka suuremat ohtu isiku eraelule.⁵⁸

EIK nõustus Poola kohtute seisukohaga, et õigusemõistmise organite rolliks ei ole tegeleda ajaloo ümberkirjutamisega, kohustades meediat eemaldama avalikust ruumist kõik jäljed väljaannetest, mille osas on kohtud tuvastanud isikuõiguste rikkumise. Arvestada tuleb artikliga 10 kaitstud üldsuse huvi omada ligipääsu ajakirjanduse avalikele internetiarhiividele. EIK rõhutas, et internetiarhiividel on oluline panus uudiste ja informatsiooni säilitamisel ja kättesaadavaks tegemisel. Sellised arhiivid on tähtsaks haridus- ja teadustöö allikaks, eriti arvestades, et need on üldsusele kergesti kättesaadavad ning üldjuhul tasuta. Kuigi meedia esmaülesandeks demokraatias on olla „valvekoer”, on tal ka teisene funktsioon – talletada ning teha avalikele arhiividele kättesaadavaks uudislööd, mis on eelnevalt üldsusele kajastatud. Internetiarhiivide pidamine on selle funktsiooni kriitilise tähtsusega aspekt.

EIK leidis, et ei kohtu ega meedia ülesandeks ei saa ega võigi olla kirjutada ümber ajalugu, kustutades internetist artikleid või neis avaldatut. EIK viitab ka enda varasemale praktikale ning kordab, et iseenesest ei ole ebaproportsionaalne kohustada meediaväljaannet, kes haldab samaaegselt internetiarhiivi, avaldama interneti väljaande juures sobiv viide või parandus, kui selline viide või parandus oli kohane trükimeedias avaldatud artikli kohta.⁵⁹

Isikuandmete kaitse seadus lubab isikuandmeid ilma andmesubjekti nõusolekuta meedias avalikustada, kui selleks on ülekaalukas avalik huvi ning see on kooskõlas ajakirjanduseetika põhimõtetega. Andmete avalikustamine ei tohi ülemääraselt kahjustada andmesubjekti õigusi (IKS § 11 lg 2). Äärmiselt oluline on silmas pidada, et kahjulik mõju andmesubjekti õigustele ja avalik huvi võivad ajas muutuda ja sellest sõltub ka sõnavabaduse ja eraelu puutumatus tasakaal. Sellele on ajakirjanduses tähelepanu juhtinud ka Andmekaitse Inspeksioon, mille esindaja selgitas, et „[...] ühel hetkel on kaalukam väljendusvabadus, hiljem, kui uudisväärtus on kahanenud, võib olla kaalukam privaatsusõigus”.⁶⁰

4.2.6. Mõistetud karistuse raskus

Sõnavabaduse piiramise proportsionaalsust hinnates tuleb arvesse võtta ka kohaldatud karistuse liiki ja raskust.⁶¹ Kohaldatud karistused võivad vähendada ajakirjanduse soovi osaleda arutelus avalikku huvi pakkuvate küsimuste üle.

EIK on rõhutanud, et vabaduskaotuslikul karistusel sõnavabaduse teostamise eest on iseenesest heidutav toime. Vabaduskaotuslik karistus sõnavabaduse teostamise eest on kooskõlas EIÕK artikliga 10 ainult erandlikel asjaoludel siis, kui sõnavabaduse teostamisel

⁵⁸ EIKo 16.07.2013, nr 33846/07, p 58.

⁵⁹ Vt otsuse punktid 58–59.

⁶⁰ Vt Oliver Kund. Andmekaitse inspeksioon: delikaatsete isikuandmete eemaldamine artiklitest on siiski võimalik. 15.09.2013. Arvutivõrgus: <http://www.e24.ee/2052842/andmekaitse-inspeksioon-delikaatsete-isikuandmete-eemaldamine-artiklitest-on-siiski-voimalik>

⁶¹ Axel Springer AG vs. Saksamaa, p 95.

on rikutud väga oluliselt teisi põhiõigusi, näiteks kui tegemist on vihakõnega või vägivallele õhutamiseга.⁶²

Ajakirjanduse soovi anda panus avalikku arutellu üldist huvi pakkual teemal võivad vähendada ka rahalised karistused. Kohtuasjas *Axel Springer AG vs. Saksamaa* kaebajale mõistetud karistuste raskust hinnates leidis EIK, et kuigi need (rahatrahvid) olid lebed, võis neil olla jahutav mõju kaebuse esitanud äriühingule.⁶³

Kohtuasjas *Print Zeitungsverlag GmbH vs. Austria* leidis EIK, et mõistetud karistus (2000 euro suurune kompensatsioon kummalegi hagejale ja süüdimõistva kohtuotsuse avaldamine) ei ole sellise raskusastmega, mis muudaks sõnavabadusse sekkumise ebaproportsionaalseks.⁶⁴

4.3. Näiteid EIK järeldustest

Analüüsitud kohtuasjades, kus EIK on tuvastanud konventsiooni artikli 10 rikkumise, on EIK ühe sagedasema puudusena nimetanud seda, et sõnavabadusse sekkumise õigustamiseks esitatud põhjendused on küll asjakohased, kuid ei ole piisavad. On ka kohtuasju, kus EIK on leidnud, et vastutava riigi kohtud on jätnud põhiõiguste kollisiooni puhul ühe poole õigused tähelepanuta ning vastanduvad õigused ja huvid kaalumata.

Näiteks kohtuasjas **Axel Springer AG vs. Saksamaa** leidis EIK, et kuigi vastutava riigi esitatud põhjendused olid asjakohased, ei olnud need piisavad, et tõendada, et kaebuse aluseks olev sekkumine oli vajalik demokraatlikus ühiskonnas. Ka konventsiooniosaliste riikide hindamisruumi arvestades leidis EIK, et vastutava riigi kohtute poolt kaebaja sõnavabadusele seatud piirangud ei olnud proportsionaalsed taotletava õiguspärase eesmärgi suhtes ja tuvastas konventsiooni artikli 10 rikkumise.⁶⁵

Kohtuasjas **Yordanova ja Toshev vs. Bulgaaria** ei nõustunud EIK riigisiseste kohtute järeldusega, et esimene kaebaja ei olnud tegutsenud vastutustundliku ajakirjanikuna. EIK tõdes, et põhjused, millele vastutav riik tugines esimese kaebaja sõnavabadusse sekkumise õigustamisel, olid asjakohased. Siiski ei olnud need piisavad selleks, et sekkumist saaks pidada demokraatlikus ühiskonnas vajalikuks. EIK märkis, et sama ajalehe peatoimetaja (teine kaebaja) vastu tehtud otsus põhines väitel, et ta ei suutnud teostada piisavat kontrolli selle üle, kuidas esimene kaebaja materjali kogus ja artiklid koostas. Kuna EIK leidis, et esimene kaebaja ei tegutsenud ajakirjanikuna vastutustundetult, siis ei olnud ka need põhjendused, millega vastutav riik õigustas teise kaebaja sõnavabadusse sekkumist, piisavad selleks, et sekkumist saaks pidada demokraatlikus ühiskonnas vajalikuks. EIK jõudis järeldusele, et mõlema kaebaja suhtes oli konventsiooni artiklit 10 rikutud.

Kohtuasjas **Ristamäki ja Korvola vs. Soome** leidis EIK samuti, et EIÕK artiklit 10 on rikutud. EIK märkis, et riigisiseste kohtute esitatud põhjendustest ei selgunud, milline mõjuv sotsiaalne vajadus õigustas asjas ärimehe õiguste kaitse eelistamist kaebajate õiguste kaitsmise vajadusele. EIK märkis, et riigisisest kohtud ei ole oma analüüsis kaebajate sõnavabadusele vähimatki tähtsust omistanud, samuti ei ole kohtud kaalunud seda ärimehe õigusega tema maine kaitsele. Kuigi siseriiklike kohtute põhjendused kaebajate sõnavabaduse piiramiseks olid mõjuvad, ei olnud need piisavad, et näidata

⁶² *Belpietro vs. Itaalia*, EIKo 24.09.2013, nr 43612/10, p 53 (viidetega varasemale kohtupraktikale). Selles kohtuasjas puudusid erandlikud asjaolud, mis oleks põhjendanud vabaduskaotuslikku sanktsiooni.

⁶³ *Axel Springer AG vs. Saksamaa*, p 109.

⁶⁴ *Print Zeitungsverlag GmbH vs. Austria*, p 42.

⁶⁵ *Axel Springer AG vs. Saksamaa*, p-d 110 ja 111.

sekkumise vajalikkust demokraatlikus ühiskonnas. Kõiki asjaolusid arvestades ja ka riigi kaalutlusruumi silmas pidades leidis EIK, et kohtud ei olnud leidnud võistlevate huvide vahel õiglast tasakaalu.⁶⁶

Kohtuasjas **Ringier Axel Springer Slovakia, A.S. vs. Slovakkia (nr 3)** märkis EIK, et kuigi kaebaja äriühing väidab, et artiklid puudutasid teemat, mille suhtes oli olemas õiguspärane avalik huvi, nähtub, et asjas ei ole kogutud ega hinnatud tõendeid ning riigisisesed kohtud ei ole selle argumendi kohta konkreetseid järeldusi teinud; samuti ei ole kohtud tähelepanu pööranud kaebaja heausksuse olemasolule või puudumisele, eesmärgile, mida kaebaja soovis artiklite avaldamisega saavutada, ega mis tahes muudele kriteeriumidele, mis on olulised, et hinnata, kas kaebaja pidas kinni oma kohustustest ja vastutusest konventsiooni artikli 10 lg 2 tähenduses. EIK leidis, et jättes eelnimetatud elemendid selles kohtuasjas hindamata, ei saa riigisisesed kohtud öelda, et nad „on kohaldanud standardeid, mis on kooskõlas artiklis 10 sisalduvate põhimõtetega” või „on rahuldavalt hinnanud asjakohaseid fakte”.⁶⁷ Asjas oli artikli 10 rikkumine.

Kohtuasjades, kus EIK leidis, et konventsiooni artiklit 10 või artiklit 8 ei ole rikutud, on EIK positiivsena esile toonud põhjalikku kaalumist, piisavaid põhjendusi ja seda, et riigisisesed kohtud on arvestanud EIK asjakohast praktikat. Näiteks kohtuasjas **Von Hannover vs. Saksamaa (nr 2)** tehtud otsuses rõhutas EIK, et Saksamaa kohtud analüüsisid kaasust põhjalikult ja EIK kohtupraktikat arvestades. Kohtud hindasid, kas avaldatud fotod koos nende juures olnud artiklitega andsid panuse üldist huvi pakkuvasse debatti. Samuti kaalusid kohtud hoolikalt asjas vastanduvaid põhiõigusi - sõnavabadust ja õigust eraelu kaitsele. Muu hulgas uurisid kohtud, millistel asjaoludel olid fotod tehtud. EIK märgib otsuses, et riigisisesed kohtud on selgesõnaliselt arvestanud EIK asjakohast kohtupraktikat. Eriti tõstis EIK esile Saksamaa konstitutsioonikohtu üksikasjalikku analüüsi EIK asjakohase praktika osas. Neid asjaolusid silmas pidades ja arvestades riigi hindamisruumi võistlevate huvide tasakaalustamisel leidis EIK, et vastutav riik on täitnud konventsiooni artiklist 8 tulenevaid positiivseid kohustusi ja seda artiklit ei ole rikutud.⁶⁸

Kohtuasjas **Print Zeitungsverlag GmbH vs. Austria** käsitles EIK lühidalt kõiki eespool loetletud kriteeriume. EIK leidis, et esitatud kaalutlused on piisavad, et võimaldada EIK-il järeldada, et siseriiklikud kohtud on mediaettevõttelt puudutatud isikute heaks kompensatsiooni välja mõistes EIK praktikas välja toodud kriteeriume nõuetekohaselt arvestanud. EIK arvates esitasid kohtud asjakohased ja piisavad põhjused oma järeldusele, et kuigi artikli avaldamine aitas kaasa arutelule üldist huvi pakkuvast küsimusest, tähendas anonüümkirja avaldamine laimamist. EIK ei näinud kaalukaid põhjuseid riigisestest kohtute otsustes toodud seisukohtade asendamiseks enda arvamusel. Selles asjas ei rikutud konventsiooni artiklit 10.⁶⁹

Kokkuvõte

Selleks, et hinnata, kas sõnavabaduse piirangu vajalikkus on veenvalt tuvastatud, uurib EIK, kas riigisestest ametivõimude põhjendused on asjakohased ja piisavad ning kas kasutatud meetmed olid proportsionaalsed seatud eesmärgi suhtes. Proportsionaalsuse üle otsustamisel selgitab EIK välja, kas asja lahendamisel on saavutatud õiglane tasakaal vastanduvate õiguste ja huvide vahel. Ajakirjandusvabadust puudutavates asjades vaatab

⁶⁶ Ristamäki ja Korvola vs. Soome, p-d 56, 58, 59.

⁶⁷ Ringier Axel Springer Slovakia, A.S. vs. Slovakkia (nr 3), p-d 84-85.

⁶⁸ Von Hannover vs. Saksamaa (nr 2), p-d 124-126.

⁶⁹ Print Zeitungsverlag GmbH vs. Austria, p-d 43 ja 44.

EIK, kas riigisisised kohtud on leidnud õiglase tasakaalu artiklis 10 sätestatud sõnavabaduse ja artikliga 8 kaitstud eraelu puutumatuse vahel.

Selleks, et veenvalt tuvastada, kas sõnavabaduse piirang on demokraatlikus ühiskonnas vajalik, tuleb kohtul kaaluda oma olemuselt võrdseid põhiõigusi – sõnavabadust ja õigust eraelu puutumatusele. Analüüsis kasutatud lahendites on EIK loetlenud ja sisustanud kriteeriumid, mida tuleb sõnavabaduse ja eraelu puutumatuse tasakaalustamisel silmas pidada. Need on: avaldatud materjali panus üldist huvi pakkuvasse debatti, puudutatud isiku tunnus ja avaldatud materjali teema, puudutatud isiku varasem käitumine, teabe hankimise viis ja teabe tõele vastavus, avaldatud materjali sisu, vorm ja tagajärjed ning mõistetud karistuse raskus.

Analüüsitud kohtuasjades, kus EIK on tuvastanud konventsiooni artikli 10 rikkumise, on EIK ühe sagedasema puudusena nimetanud seda, et sõnavabadusse sekkumise õigustamiseks esitatud põhjendused on küll asjakohased, kuid ei ole piisavad. On ka kohtuasju, kus EIK on leidnud, et vastutava riigi kohtud on jätnud põhiõiguste kollisiooni puhul ühe poole õigused tähelepanuta ning vastanduvad õigused ja huvid kaalumata. Kohtuasjades, kus EIK leidis, et konventsiooni artiklit 10 või artiklit 8 ei ole rikutud, on EIK positiivsena esile toonud põhjalikku kaalumist, piisavaid põhjendusi ja seda, et riigisisised kohtud on arvestanud EIK asjakohast praktikat.

Analüüsi kokkuvõtteks võib öelda, et EIK praktikas väljakujunenud üldised põhimõtted, mida EIK on otsuse otsuse järel rõhutanud, ja erinevate õiguste ja huvide kaalumise kriteeriumid, mida EIK on viimasel paaril aastal korduvalt loetlenud ja sisuliselt käsitletud, on väärtuslik ja toetav materjal, mis hõlbustab konkreetse kohtuasja lahendamist.